

Yeni Institusional İqtisadiyyatın əsasları

Dr.Douglass C.North
İqtisadiyyat üzrə 1993 Nobel mükafatı qalibi

İqtisadiyyatın yaxşılaşdırılması

- İnstitutlara əsaslanmaq
- Qurulmuş analizin nəzəriyyəsi üçün ehtiyac
- İşə yaxşılaşdırmaq üçün iqtisadi nəzəriyyələr mövcud olmağın həddlərini aşmağa ehtiyac

Yaxşı iqtisadi iş haqqında biz nə bilirik?

- Dunyada ölkələr üçün iqtisadi iş haqqında statik dəlil mümkündür
- İqtisadi artım və inkişaf iqtisadiyyatın məhsuldarlığının funksiyasıdır
- Daha yüksək məhsuldarlıq daha yaxşı müəssisələr

Müəssisələr məhsurdarlıq və iqtisadi artım üçün vacibdilər

- Yaxşı – təyin edilmiş mülkiyyət hüquqları
- Hüquqi normaları təyin edən siyasi müəssisələr
- Razılaşmalarının və müqavilələrin üçüncü şəxs mühərrikləri kimi xidmət edən məhkəmə hakimiyyəti
- Bərabər hüquqların və hər kəs üçün qanuni müdafiənin səviyyə meydanı (sahəsi)

Ancaq müəssisələrin növünü bilmək bizə demir ki onları necə əldə edək, hansı ki iqtisadi artımın başa düşməsində ehtiyac duyur

Niyə biz qurulmuş analizin nəzəriyyəsinə ehtiyac duyuruq?

- Neoklassik iqtisadi nəzəriyyə effektiv bazarları necə yaratmağa müraciət etmir
- Mərkəzlər artıq inkişaf etmiş bazarlarda
- Siyasi bazarların rolunu izah etmir
- Neoklassik nəzəriyyə ehtimalları ilə problemlər
- Sürtünməsi olmayan bazarlar (onlar hökumət və ya müəssisələr olmadan “sadəcə işləyirlər”)
- Statik siyasət təsirləri (insanlar öyrəndiyi vaxta, tarixə və ya yola izahat vermirlər)
- Erqodik dünya görüşü (iqtisadiyyatın daimi əsasında duran strukturu ilə dünya, təbiət elmlərindəki kimi)

Biz inkişaf etməkdə, mürəkkəb və qeyri erqodik dünyada yaşayırıq

- Dünya dinamikdir, fasiləsiz dəyişiklikdə
- İqtisadi tarixin perspektivindən – biz daima yeni və yeni dünyaları yaradırıq
- Keçmişdə insanların üzləşmiş problemlərin tipləri bu gün bir zərbə ilə qazandıqlarımızla eyni deyildir

Neoklassik nəzəriyyənin (məsələn, qiymət nəzəriyyəsi) çoxlu elementi faydalı qalır, ancaq ehtimallar – hansı kiiqtisadiyyat sürtünməsi olmayandır, statikdir və erqodikdir – sadəcə səhvdir; real dünya onun kimi işləmir

Biz necə neoklassik nəzəriyyənin məhdudiyyətlərinə üstün gəlirik?

Biz ehtiyac duyuruq ki, arası kəsilmədən bizim iqtisadi nəzəriyyəmizi dəyişdirək, necə ki biz bizim müasir dünyanın anlayışımızı yaxşılaşdırırıq.

- Neoklassik nəzəriyyə ehtimallarını dəyişdirək
- frictionless (sürtünməsi olmayan) müəssisələrin rolunu tanıyır
- static – vaxtı hesab edir və insanlar necə uzun müddət ərzində öyrənir
- erqodik – başa düşür ki, əsas vaxt dəyişir
- Ancaq iqtisadi inkişafın dinamikasını izah etmək üçün təkamül nəzəriyyədə inam üzərindən boyun qaçırın
- Növlərdən fərqli olaraq cəmiyyətlər xüsusiyyətlərin mutasiyasının arasında inkişaf etmir
- Təkamül dəyişiklik insan fəaliyyətlərini düşünülmüş olduğunu kor edib

... və qurulmuş dəyişiklik

- Qurulmuş dəyişiklik aydın məqsədli və hesablamış insan səyləri daxil edir
- Arzuolunmaz genetik xüsusiyyətlərin təkamül sağ qalmada etdiyi yol müəssisələrin yerinə yetirməyin altında sadəcə yox olmur
- Hər kim cəmiyyətdə qurulmuş dəyişikliyi təqib edir, o şəxsin yaxşı olmağa və ya sosial qrupa əlverişli nəticələri istəyir

İnsan intentionalitysini başa düşməyi cəmiyyətə qurulmuş işlərin yaxşılaşdırmasının əsasıdır

Müəssisələr nedir?

- Müəssisələr vadaredici sistemlərdir – hansı ki insan əxlaqına bələdçilik edir
- İqtisadi artım müəssisələri tələb edir – hansı ki məhsuldarlığı və yaradıcılıq potensialını mükafatlandırır
- Müəssisələr ibarətdir:
 - formal qaydalar (konstitusiyalar, qanunlar, qaydalar, və tənzimləmələr hökumət tərəfindən qoyulur)
 - qeyri – resmi məhdudiyyətlər (əxlaqın, razılaşmaların, rəftarın kodekslərinin normaları)
 - məcburi tətbiq etmənin mexanizmləri

Futbol\soccer analogiyası

- Formal qaydalar oyunçuların ne edə bilib bilmədiyini təyin edir
- Qeyri – rəsmi normalar məqbul əxlaqa bələdçilik edir
- Hakimlər və hakimlər sərəncam verirlər
- Yol - hansı ki oyun kimi faktiki olaraq aynanılır biz qurduğumuz formal strukturdan tamam başqadır

Müəssisələr şəhərdə ən yaxşı oyundur, ancaq onlar münasibət yolunda qeyri – mükkəmməldi, hansında ki onlar biz istədiyimiz nəticələri istehsal edirlər

Qurulmuş islahat: Yerli konteksti başa düşmək

- Müvəffəqiyyətli islahatçılar başa düşməlidir:
- necə formal qaydalar, qeyri – rəsmi normalar və məcburə tətbiq etmə müəyyən bazarlarda işləyir
- Bu mövcud olan müəssisələrini etdiyi yolda nə işlədir və nə onların məqsədlərini (niyyətlərini) başqa cür işlədir

Müvəffəqiyyətli qurulmuş islahatları layihələşdirməyə birinci addım empirik tədqiqatı aparmaqdır, necə müəssisələr spesifik bazarlarda işləyir və niyə onlar o yolu (seçimi) edirlər

Qurulmuş islahat: Statik məhdudiyyətlərə üstün gəlmək

- Qanunlar, qaydalar, normalar və keçmişdən varis almış inamlar yeni müəssisələrinin girişini məcbur edir
- Müxtəlif qruplar köhnə qaydalarda əmlak hüququna malikdir
- Varis almış müəssisələr:
 - varis almış müəssisələr mühafizəkar olmaq üçün meyllidir
 - mövcud olan struktur üçün müdafiədə bulit təmin edir
- Qurulmuş işi yaxşılaşdırmaq üçün spesifik mədəni mirası başa düşməyi tələb edir
- Təkmilləşdirmələr qurulmuş “oyunun qaydaları” dəyişdirmək ilə kənarlar ilə təsadüfən görüşür

Siz başa düşməyə ehtiyac duyursunuz(başa düşməlisiniz), harada ki siz olmusunuz hara getdiyinizi bilmək üçün

Qurulmuş islahat: İnsan...izahat vermək

- İqtisadiyyat seçimin nəzəriyyəsidir
- İnsan əxlaqını dəyişdirmək adamların necə seçim etdiyini başa düşməyi tələb edir
- Standart iqtisadiyyat o adamları qəbul edir, hansı ki:
 - mükəmməl məlumat verir (alternativlərin hamısını tanıyır)
 - təmiz məntiqi hesablamanın əsasında hərəkət edir
- Ancaq insan fəaliyyətləri həmçinin nam sistemlərinin təsiri altındadır
 - hansı ki vadaredici strukturu müəyyən edir

Necə Latin Amerikanın şəxsi mübadilənin mirası qurulmuş analizə yazılır?

- Şəxsi mübadilə balaca qruplar çərçivəsində bilavasitə qarşılıqlı təsir etmək üçün təbii insan tendensiyasıdır
- Ancaq müasir dünyada, ixtisaslaşmada, işçi qüvvəsinin bölünməsində və bazarın ölçüsündə millətlərin var – dövlətinə açarlardır (Adam Smit)
- Bu heyətdən şəxssiz mübadiləyə hərəkət etməyivə tanımadığınız adamlar ilə uzunmüddətli dövrləri boyunca mübadilə üçün strukturları inkişaf etdirməyə tələb edir
- Şəxsi mübadilə şəxsiyyətlər olmadan düzliyə və əməkdaşlığa zəmanət vermək üçün mexanizmləri tələb edir

Oyun nəzəriyyəsi analogiyası

Şəxsi mübadilə şərtlərin dünyası altında:

- Başqa oyunçular ilə əməkdaşlıq etmək üçün ödəyir, o zaman ki:
- onlarla kontaktları təkrar etdikdə
- az miqdarda oyunçulara malik olduqda
- başqa oyunçular haqqında çox bildikdə
- Siz oyunçu kimi fərərilik edəcəksiz (üz döndərəcəksiz), o zaman ki:
- siz kimsə ilə heç bir daha kontaktlara malik deyilsiniz və ya siz onlarla yalnız bir dəfə məşğul olursunuz
- siz oyunçuların böyük miqdarına maliksiniz
- siz başqa oyunçuları tanıyırsınız

Şəxsi mübadilədən şəxssiz mübadiləyə hərəkət iqtisadi inkişafın ən əsas dilemmasıdır

Şəxsiz mübadilənin dünyası

Müəssisələrin tədricən inkişaf olması Qərbi dünyanı beş və ya altı əsr götürdü, hansı ki şəxssiz mübadilə dünyasını mümkün etdi

Kapital bazarlar

Uzunmüddətli ticarət

Beynəlxalq mübadilə

- Şəxsi mübadilələrə rəhbərlik etmək qabiliyyəti genetik varis alır, ancaq şəxssiz mübadilə isə tələb edir ki:
- oyun yerləşdiyi əsaslı yolu dəyişdiririk
- vaxtdan və yerdən qaydaları və mexanizmləri müqavilələrə sərəncam vermək üçün siyasi sistem var

Niyə Vaşinqton Razılığı effektiv bazarların istehsalında müvəffəqiyyətsizliyə uğradı?

Effektiv siyasi və iqtisadi bazarların yaradılması əsas problemlərdi, hansı ki Latin Amerikalı və başqa inkişaf edən ölkələr qarşılaşmalıdırlar (qarşı durmalıdırlar)

- Vaşinqton Razılığı siyasətlərini inkişaf etdirmək üçün istifadə olunan (edilmiş) nəzəriyyə natamam idi
- Neoklassik dünya modeli qəbul edilmişdi, hansında ki insanlar mükəmməl informasiyaya malik idi və zəruri bazar müəssisələri mövcud idi
- Məsləhət görülmüş “qiymət hüququnu tamamilə siz almalısınız”, əgər yalnız siz qiymət yoxlamalarını, valyuta nəzarətini uzaqlaşdırdınızsa, bazar sadəcə işləyəcək

Qurulmuş analiz nəzəriyyəsinin üstünlüyü

- Müəssisələr və inam sistemləri növü ilə, hansı ki bazar islahatların müvəffəqiyyət qazanması üçün qarşı durmağa bə başa düşməyə ehtiyac duyur, maraqlandırmış
- Postulat kimi qəbul edir ki, islah edən ölkə əsas dəyişilməyə məruz qalmalıdır
- Əməliyyat qiymətləri (insan qarşılıqlı təsirinin qiymətləri) və yüksək əməliyyat qiymətləri ilə qoyulmuş çağırışları ölçmək üçün ehtiyacı tanıyır

Əməliyyat qiymətlərin ölçməsi bizə iqtisadiyyat işlərin necə verilməsini və nə müəssisələrin natamam, dürüst və səmərəsiz olmağa onu doğurduğunu başa düşməyə kömək edir

Venesuelanın nümunəsi (Venesuela əsasında nümunə)

- Doktor Nors 1990cı ilin əvvəlində Prezident Rəfael Kaldera tərəfindən onun avadanlıqlarını satmaqda hökumətdə rastlaşmış çətinliklərdə məsləhət verməyə Venesuelaya dəvət olunmuşdu
- Problem müxtəlif maneələr idi – hansı ki avadanlıqlar ilə gəlir (məsələn dövlət müəssisələrdə həddən artıq çıxış müavinəti)
- Doktor Norsun məsləhəti: avadanlığın dəyəri tək ondan bilavasitə ala biləcəyimiz deyildir, maneələr o avadanlıq ilə gəlir, hansı ki onun dəyərini azaldır

Qurulmuş islahatlar necə işləyir

- İşdə müvəffəqiyyətli təkmilləşdirmələr yaxşı anlayışı tələb edir:
- iqtisadiyyatın və əməliyyat qiymətlərin strukturlarında mövcud olan maneələr
- mədəni miras (tarix, fon, dəyərlər)
- yerinə yetirilə bilən artan dəyişikliyin kənarları sistemin daha yaxşı işləməyinə lazımdı

Müvəffəqiyyətli qurulmuş islahatları layihələşdirməkdə müraciət olunan problemlər (suallar):

- *spesifik iqtisadiyyat necə işləyir?*
- *onun tarixi və fonu nədi?*
- *asılı limitlər islah etmək üçün yolu nədi?*

İnkişaf edən ölkələrdə islahat prioritetləri nədi?

- İşə qəbulda bərabər iştirak etmə imkanı olmayan adamların vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün bazar strukturunu dəyişdirir
- Məhsurdarlığı artıraraq, təhsildə və bacarıqda investisiyalar ilə əhəlinin biliyini və bacarığını qaldırır
- İslahata qarşı çıxan və siyasi prosesin arasından onlara işləyən əmlak hüququ ilə sosial qrupları tanıyır

Qurulmuş islahatların mahiyyəti:

Siz mövcud olan iqtisadiyyatın strukturunu başa düşməlisiniz və yerli müəssisələr işi haqqında öyrənməlisiniz. Sonra, daha effektiv işləmək üçün siz formal qaydaları, əxlaqın qeyri – rəsmi normaları və həyata keçirmə mexanizmlərini dəyişdirə bilərsiniz